

A politikai közösség konstitúciója és a jog Grendel Lajos regényeiben

1. Módszertani megfontolások
2. Az abszurd és a rendszerváltoztatás
3. A poétikai eszközök és a politikai filozófia összefüggései

Az újhistorizmus és a múltreprezentáció

reakció a szövegcentrikusságra (az irodalom szövegszerűségére): etikai deficit (New Criticism, dekonstrukció, Lacan stb.)

történelem » diskurzus (kölcsonös viszony); diskurzusanalízis

Stephen Greenblatt: *Towards a Poetics of Culture* (1986); Greenblatt Shakespeare-értelmezése

a regény mint modell: az uralom kulturális formáinak színrevitele

factum és fictio kölcsönössége; a mű reprezentál és előállít

John Lukacs: *Történetírás és regényírás: avagy a múlt étvágya és íze* (1983)

Mi olvasható ki egy regényből?

„... a költészetben előforduló eszmék rendszerint banálisak s gyakran hamisak, és tizenhatodik életévén túl már senki sem tartja érdekesnek, hogy pusztán mondanivalója kedvéért olvassa a költészetet” (Boast idézi a Wellek–Warren könyv, *Az irodalom elmélete*)

„Ezért hangsúlyozom, hogy a történelem nem társadalomtudomány, hanem »gondolatmód«: mégpedig a demokratikus kor és a nemzeti nyelvek korának elsőrendű formája, mivel sok tudománnyal ellentétben a történelemnek *nincs* saját nyelvezete, szaknyelve, zsargonja: a történelmet köznyelven írjuk, tanítjuk, beszéljük, képzeljük, gondoljuk.” (John Lukacs)

„Vajon a művészetben nem rejlik ismeret? A művészet tapasztalatában nem rejlik-e olyan igazságigény, mely kétségkívül különbözik a tudományétól, de ugyanolyan kétségtelen, hogy nem gyengébb annál? S az esztétikának nem éppen azt kell-e megalapoznia, hogy a művészet tapasztalata a megismerés sajátos módja, mely különbözik attól az érzéki megismeréstől, amely a tudománynak azokat a végső adatokat közvetíti, amelyekből felépíti a természet ismeretét, s kétségkívül különbözik minden erkölcsi észismerettől és minden fogalmi ismerettől, de mégis megismerés, tehát igazságot közvetít? [...]

Hegel itt nagyszerűen mutatta ki, hogy a művészet minden tapasztalatában igazságtartalom rejlik, s ugyanakkor ezt az igazságtartalmat a történeti tudattal is összebékíti. **Az esztétika ezáltal a világnézetek történetévé válik, tehát az igazság történetévé, ahogy az a művészet tükrében megmutatkozik.** Ezzel elvileg igazolva van az általunk megfogalmazott feladat, hogy a művészet tapasztalatát is az igazság megismeréseként kell legitimálnunk.” (Gadamer)

A rendszerváltoztatás mint társadalomfilozófiai és jogi abszurd

„Az irodalom kutatója jobban teszi, ha olyan nagyarányú problémák helyett, mint a történelem filozófiája és a civilizáció végső egysége egy még megoldatlan és megfelelő módon még csak föl sem vetett problémára irányítja figyelmét: arra a kérdésre, valójában hogyan is vonulnak be az eszmék az irodalomba.” (Wellek—Warren, i.m.)

Az eszmék ténylegesen magában a **mű textúrájában, konstruktív jellegűek**, megszűnnek mint eszmék létezni, **szimbólumokká, mítoszokká** válnak.

Jogállami átmenet: a demokrácia: formális előírások + tartalmi ismérvek; demokratikus + arisztokratikus intézmények

A regény: forma + tartalom egysége – a posztmodern poétika (a narráció technikája) és az igazságtartalom

„...minden népnek, nemzetnek szüksége van olyan törvényre, mely a lelke legmélyére húzódik le, és szinte mitologikus erővel onnan irányítja élete sorsdöntő pillanataiban.” (Csoóri Sándor: *A kőtáblák ereje*, 2001)

nézőpontváltások: a regény demokráciája (Rorty)

Az irónia mint társadalmi intézmény

Az önmagunkon való ironizálás „ökonómiája”

„Mindazonáltal a szavak szolgálnak arra is, hogy elfeledtessék velünk a szavakat; ahhoz, hogy eltüntessük az anyagot, előbb el kell fogadnunk az anyagot, és a művész ezt jól tudja, hiszen a metaforikus testek világában van otthon.” (Vladimir Jankélévitch: *Az irónia*, 2018)

Szókratész iróniája és a „felfokozott etikai érzékenység”

Az öt vizsgált regény:

Einstein harangjai (1992); *És eljön az Ő országa* (1996); *Tömegsír* (1999); *Nálunk, New Hontban* (2001); *Mátyás király New Hontban* (2005)

A valóság és a képzelet összemosása

A politikai cselekvés sematikus pozíciói – változatos nézőpontok a regényben, a kauzális nexus kiiktatása

„Sokáig tartott, mire az Elbeszélő belátta, hogy a házasságot nem szabad összetéveszteni a regényírással, s hogy a felesége végső soron nem regény vagy elbeszélés, amelyet verejtékes munkával ő alkotott, ezért nem tarthatja fogva egy dossziében mint valami kéziratot.” (*És eljön az Ő országa*)

Az ellenőrzés társadalma („rendezett káosz”)

„hármás ikrek” (*Nálunk, New Hontban*)

„Comité” (*Mátyás király New Hontban*)

Kálmán bácsi tárgyalótermi drámája

A topográfiai abszurd

New Hont egyszerre a valóságban lokalizálható és a kollektív képzeletben spiritualizálódó

Hogyan minősülhet jelentéktelennek az, ami egyetemes érvényű?

New Hont: a politikai rendszerek laboratóriuma

Azért rossz a közérzetünk, mert a föld egy elátkozott tájékán tengetjük mindennapjainkat, vagy a mi személyiségünkől következik, hogy a földnek ezt a tájékát átkozottnak látjuk?

Az intézmények átvétele, a nemzetközi standardok implementációja vagy azért nem érte el a kívánt hatást, mert eltérő adottságokhoz fejlesztették ki őket Nyugaton, vagy azért nem, mert az átvételt és az implementációt is ugyanarra az embertípusra kellett rábízni, amelyiket még a régi reflexek vezérelték.

Microfil földgömbje

Az eszmenélküliség – negatív politikai teológia

a prágai tavasz és a bársonyos forradalom ábrázolása

„a nagy szavak még az irodalomból is kivonultak” (*És eljön az Ő országa*)

Ács Krisztián

„Mi, szocialisták ezt is tudjuk. Visszacsinálni minden csodát.”

Konstatívum és performatívum

Megdöbbentő felismerésünk, hogy a poétikában is nyomot, még hozzá ízlésünket alapvetően befolyásoló nyomot hagy a „keleti” és a „nyugati” politikai tudás antagonizmusa a hazafias tartalom és a bravúros formakezelés kettéválasztásában, amivel Grendel regényeinek telitalálatos megoldásait, ugyanakkor kabarisztikus félresiklásait is – pontosabban a stiláris siker és kudarc egyidejűségét – magyarázhatjuk. A regény szívesen kiküszöbölné a referens közléseket, a konstatívumot, ám erre nem képes maradéktalanul, miközben performatívumként éppen azért kezd működésképtelen lenni, mert a valósággal – bármit is értsünk annak fogalmán – hadilábon áll.

Fikciós nómenklatúra; névváltoztatások, névvisszaállítások

„Nincs mit visszaadni nekem [...] Nekem már nagyon régen ez az igazi nevem.”

Autoritás-deficit

„Kálmán bácsit azonban, mivel semmilyen hivatalt nem vezetett, szabadon lehetett szeretni és tisztelni, csak úgy, önként, saját meggyőződésből és kedvtelésből.”

Biopolitika

A közéleti viszonyokat is leképező férfi—nő kapcsolatok, a családi és rokoni szálak, a szexualitás, a prostitúció, a bordélyház, az elmegyógyintézeti/kórházi kezelés és a temető bizarr szituációi *a fortiori* mutatnak rá az életvilág átlagos mechanizmusaira.

„A polgármester szent alázattal mosta és törölte meg a megdöbbenéstől teljesen elkábult csavargók lábát, majd adakozásra szólította fel beosztottait.” (*Nálunk, New Hontban*)

Konklúzió

Korunk szellemi körképe a médiaértelmiség és a kreatív osztály összetett hálózatainak interdependenciájából rajzolódhatna ki, ha lenne olyan kitüntetett nézőpont, akárcsak a panoptikus intézményekben egykor, ahonnét ez a rajzolat kivehető. Csakhogy ilyen nézőpont – a mindentudó elbeszélőé vagy az abszolút szuveréné – nincsen.

Mindazonáltal a hatalompolitika mechanizmusai – realista felfogásban – évezredek óta változatlanok; erről tudósít Tilo Schabert *Boston politics* című könyve. Ezek a mechanizmusok azonban hajlamosak elfeledkezni a demokráciák arisztokratikus elemeiről. Grendel Lajos regényeinek időtálló olvasata az arisztokratikus elemek jelenlétéről szól a tekintélyvesztés időszakában; a rövid távú haszonszerzésen túlmutató, avagy a kiküszöbölhetetlen manőverek mögé képzelhető, evilági szükségleteink fölé boltozódó értékes valóságba enged betekintést. A mi dolgunk eldönteni, hogy e téren a szépirodalmat nélkülözhetetlen tudásformaként éltetjük-e tovább. Vagy pedig hagyjuk eltűnni a szórakoztatóipar olvasztótégelyében; egy eszközként a sok közül, amely semmibe futó hétköznapijaink során segít elütni az időt.